

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.90>

КОНТРАБАНДА ДЕРЕВИНИ: ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ ТА СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ

Курман О.В.,*кандидат юридичних наук, доцент**кафедри криміналістики**Національного юридичного університету**імені Ярослава Мудрого,**ORCID ID: 0000-0002-5432-7215*

Курман О.В. Контрабанда деревини: предмет злочинного посягання та способи вчинення.

Статтю присвячено проблемам розслідування контрабанди деревини, відповідальність за яку встановлено у ст. 201-1 КК України. Актуальність даної проблематики зумовлено тим, що контрабанда є одним із найнебезпечніших злочинних явищ у сфері суспільного життя країни, адже вона завдає збитків не тільки фінансовій та економічній системам держави, але з нею тісно пов'язані й інші види кримінальних правопорушень, зокрема, службові, корупційні, екологічні. Фактично, щодня з країни вивозять тисячі тонн промислової деревини під виглядом звичайної – паливної, що завдає багатомільйонних збитків економіці України.

У науковій роботі аналізується визначення предмету злочинного посягання, надається систематизована характеристика його категоріям. Визначається, що не всі види предмету злочинного посягання контрабанди деревини чітко сформульовані в законодавстві України, а це, у свою чергу, призводить до різного тлумачення понятійного апарату та створює певні корупційні ризики. Зокрема, мова йде про такий вид предмету посягання, як «інші лісоматеріали». Також у статті здійснюється систематизація типових способів контрабанди деревини й надається їх криміналістична характеристика. Враховуючи мету злочину, специфіку способу вчинення контрабанди деревини, фізичні характеристики предмету контрабанди, зазначається, що для контрабанди деревини більш типовим є спосіб, пов'язаний з приховуванням від митного контролю шляхом використання документів, що містять завідомо неправдиві відомості. Такі відомості можуть вноситися в документи шляхом матеріального або інтелектуального підроблення чи комбінованим способом. Акцентується увага на поширенні способу незаконного вивезення забороненої деревини під виглядом дров шляхом інтелектуального підроблення документів, необхідних для отримання сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з

них пиломатеріалів. Одним з різновидів цього способу є використання документів, одержаних особою незаконно, що надають право на переміщення деревини іншій особі, яка такого права не має, тобто такі документи отримуються з порушенням встановленого порядку. У висновках наголошується на важливості дослідження елементів криміналістичної характеристики за ст. 201-1 КК України і, зокрема, предмету злочинного посягання контрабанди, що сприятиме усуненню прогалин у специфічній термінології, а також розробленню більш дієвих механізмів криміналістичної протидії зазначеним злочинним проявам.

Ключові слова: контрабанда деревини, предмет злочинного посягання, спосіб злочину, криміналістичні засоби протидії, підроблення документів.

Kurman O.V. Timbersmuggling: subject of criminal offense and methods of commission.

The article is devoted to the problems of investigating timber smuggling, the responsibility for which is established by Art. 201-1 of the Criminal Code of Ukraine. The relevance of the issue lies in the fact that smuggling is one of the most dangerous criminal phenomena in the sphere of social life of the country, because it causes damage not only to the financial and economic systems of the state, but also other types of criminal offenses are closely related to it, in particular, official, corruption, ecological. In fact, thousands of tons of industrial wood are exported from the country every day under the guise of ordinary - fuel wood, which causes multimillion-dollar losses to the economy of Ukraine.

The scientific work analyzes the definition of the subject of criminal encroachment, provides a systematized description of its categories. It is determined that not all types of the criminal offense of timber smuggling are clearly defined in the legislation of Ukraine, and this, in turn, leads to different interpretations of the conceptual apparatus and creates certain corruption risks. In particular, we are talking about such a type

of object of encroachment as "other timber". The article also systematizes typical methods of wood smuggling and provides their forensic characteristics. Taking into account the purpose of the crime, the specifics of the method of committing wood smuggling, and the physical characteristics of the contraband object, it is noted that wood smuggling is more typical of a method associated with hiding from customs control through the use of documents containing known false information. Such information can be entered into documents by material or intellectual forgery or by a combined method. Attention is focused on the spread of the method of illegal export of prohibited wood under the guise of firewood by intelligent forgery of documents necessary to obtain a certificate of origin of timber and lumber made from it. A variant of this method is the use of documents obtained illegally by a person, which grant the right to move wood to a person who does not have such a right, that is, such documents are obtained in violation of the established procedure.

Key words: wood smuggling, subject of criminal offense, method of crime, forensic countermeasures, forgery of documents.

Постановка проблеми. Дослідження, присвячені контрабанді деревини, є вкрай актуальними для нашої держави. Актуальність даної проблематики зумовлюється тим, що контрабанда є одним із найнебезпечніших злочинних явищ у сфері суспільного життя країни, адже вона завдає збитків не тільки фінансовій та економічній системам держави, але з нею тісно пов'язані й інші види кримінальних правопорушень, зокрема, службові, корупційні, екологічні.

Фактично, щодня з країни вивозять тисячі тонн промислової деревини під виглядом звичайної – паливної. Українська ділова деревина під виглядом дров продається європейським переробникам деревини, які виробляють з неї меблі, підлогу, щити та іншу продукцію [1].

Таке становище справ потребувало негайного втручання з боку компетентних органів влади та управління. Реакція держави знайшла вияв у прийнятті в 2018 році ст. 201-1 КК України (Переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України) [2], яка встановила відповідальність за контрабанду лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України.

Стан опрацювання. Проблематику розслідування контрабанди займалися у різні часи такі вчені, як: О.Ф. Батнишев, М.М. Василина, А.М. Полях, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорецький, І.Л. Рудницький, Я.В. Фурман, В.М. Шевчук та ін. Однак питання дослідження особливостей вчинення контрабанди деревини з урахуванням нещодавньої криміналізації цього діяння та постійних змін у законодавстві, що призводить до виникнення нових способів злочину, є вкрай актуальними та потребують подальшого доопрацювання.

Метою статті є дослідження проблем визначення предмету злочинного посягання контрабанди деревини та встановлення типізації способів вчинення злочину.

Виклад основного матеріалу. Перелік заборонених до вивезення за межі України видів деревини встановлюється Законом України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» [3], у ст. 2 якого, зокрема, встановлено заборону вивезення за межі митної території України лісоматеріалів та пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев. Також статтю 3 зазначеного Закону забороняється строком на десять років вивезення за межі митної території України в митному режимі експорту лісоматеріалів необроблених (код 4403 УКТЗЕД): 1) деревних порід, крім сосни, – з 1 листопада 2015 року (тобто до 1 листопада 2025 року; 2) деревних порід сосни – з 1 січня 2017 року (тобто до 1 січня 2027 року).

Так, ст. 1 Закону визначає, що до 1) лісоматеріалів відносяться деревні матеріали, які добуваються шляхом розподілу на частини звалених дерев та деревних колод (уздовж або поперек) для подальшого використання або переробки; 2) лісоматеріалів необроблених – лісоматеріали згідно з кодом 4403 групи 44 розділу IX Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі – УКТЗЕД; 3) до пиломатеріалів – пилопродукція певних розмірів та якості, яка має щонайменше дві плоскопаралельні пластів (розділ IX, група 44, код 4407 УКТЗЕД).

Якщо звернутися до розділу IX, групи 44, коду 44 УКТЗЕД, закріпленої Законом України «Про Митний тариф України» [4], то до лісоматеріалів необроблених зазначеної групи відносяться лісоматеріали: 1) необроблені, з видаленою або невидаленою корою або заболонню, або начорно брусовані або небрусовані; 2) оброблені фарбою, протруювачами, креозотом або іншими консервантами хвойних та листяних порід, сосни, ялиці та ялини; 3) з деревини тропічних порід (шорея, африканської махагонії, іроко, сапеле, аукумеї Клайна, ентандрофрагми корисної); 4) з дуба, бука, тополі, берези, осики, евкаліпту.

До пиломатеріалів за кодом 4407 УКТЗЕД відносяться лісоматеріали розпиляні або розщеплені уздовж, розділені на шари або лущені, стругані або нестругані, шліфовані або нешліфовані, які мають або не мають торцеві з'єднання, завтовшки більш як 6 мм з сосни, ялиці та ялини; 2) з деревини тропічних порід визначених видів; 3) з дуба, бука, клена, вишні, ясеня, берези, тополі та осики.

У якості цінних та рідкісних порід дерев визнаються акація, берека, вишня, груша, горіх, каштан, тис ягідний, черешня, явір, ялівець.

Якщо з розглянутими категоріями законодавець визначився через наведення їх тлумачення в Законі, то стосовно «інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України» виникають питання. Зокрема, що являють собою «інші лісоматеріали», що сюди відноситься і чим встановлюється заборона їх вивозу за межі митної території України?

Експорт суб'єктами підприємницької діяльності лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів, крім передбачених статтями 2 та 2-1 Закону «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів», допускається за наявності сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів.

Порядок видачі такого сертифіката встановлено Постановою КМ України «Про затвердження Тимчасового порядку видачі сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів для здійснення експортних операцій» [5]. Для отримання сертифіката експортери подають територіальному органу Держлісагентства заяву за встановленою формою, до якої додається копія (з обов'язковим пред'явленням оригіналу) товарно-транспортної або залізничної накладної про придбання лісо- та пиломатеріалів, або лісорубного квитка (для постійних лісокористувачів). Сертифікат видається на кожну партію лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів, оформлену одним товаросупровідним документом, і діє протягом 60 днів з дати його видачі. Форма сертифікату визначена наказом Державного комітету лісового господарства України «Про затвердження форми Сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів для здійснення експортних операцій та Інструкції щодо заповнення форми Сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів для здійснення експортних операцій» [6].

Для отримання сертифікату до регіонального управління лісового та мисливського господарства надаються такі документи: 1) заява; 2) рахунок-фактура, інвойс, в якому чітко вказана назва фірми, що є продавцем, її адреса, наз-

ва фірми, що є платником і покупцем, її адреса, також назва продукції, ґатунок, геометричні розміри, кубатура, ціна, за якою продається лісопродукція, валюта, код УКТЗЕД; 3) ТТН з підприємств, які є лісокористувачами. В Україні такими є лісові господарства, що входять до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України, Агролісгоспи, та інші державні підприємства, що є лісокористувачами, в яких вказана назва продукції, розміри та порода; 4) специфікація – накладна до кожного документу (ТТН та ін.), в якій обсяги розписані по діаметрам та довжинам із зазначенням порід; 5) розрахунок потреби круглого лісу на виготовлення продукції, що буде експортована (відомість до інвойсу).

До 25 листопада 2022 року дозволялося вивозити за межі митної території України оброблену деревину та деревину паливну у вигляді колод, полін, сучків, хмизу, гілок або в аналогічних формах; тріска або стружка деревна. Однак після прийняття КМ України Постанови «Про внесення зміни у додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424» [7] експортувати дрова було заборонено, хоча в самому Законі України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» така заборона відсутня, що вже викликає питання.

Згідно з УКТЗЕД паливна деревина може мати і вигляд колод. А відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «паливної деревини» та її характеристик призводить до різного тлумачення норм законодавства різними митними органами. Наприклад, Чернівецька митниця ДФС оформляє як «дрова» колоди довжиною до 2 метрів включно [8].

У свій час законодавець намагався заборонити експорт деревини паливної, оскільки розумів, що залишається лазівка для продовження вчинення контрабанди. Однак, на жаль, через низку причин ця норма не було прийнята. Відсутність заборони щодо експорту паливної деревини призвела до того, що під її виглядом почали вивозити з України товарний лісоматеріал (кругляк та колоди високої якості з сосни та твердих порід деревини).

Як відомо в криміналістиці, загальні способи вчинення контрабанди поділяються на три основні групи: а) переміщення поза митним контролем; б) переміщення шляхом приховування від митного контролю; в) комбіновані способи вчинення [9, с. 945]. Враховуючи мету злочину, специфіку способу вчинення контрабанди деревини, фізичні характеристики предмету контрабанди, можна зазначити, що для контрабанди деревини більш типовим є спосіб, пов'язаний з приховуванням від митного контролю шляхом

використання документів, що містять завідомо неправдиві відомості. Такі відомості можуть вноситися в документи шляхом матеріального або інтелектуального підроблення чи комбінованим способом.

Так, широкого поширення набув спосіб незаконного вивезення забороненої деревини під виглядом дров шляхом інтелектуального підроблення документів, необхідних для отримання сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів. Різновидом цього способу є використання документів, одержаних незаконно особою, що надають право на переміщення деревини іншій особі, яка такого права не має, тобто такі документи отримуються з порушенням встановленого порядку. Наприклад, щоб легалізувати незаконно зрубаний ліс, злочинці скуповують використані товарно-транспортні накладні для їх повторного використання. На підставі цих накладних отримують сертифікат про походження деревини, необхідний для її експорту.

Ще одним варіантом способу вчинення контрабанди шляхом приховування від митного контролю є недостовірне декларування: 1) декларування деревини не своїм товарним кодом; 2) декларування деревини не своїм найменуванням, використання товарів групи «прикриття» (високовартісна деревина декларується як низьковартісна); 3) повна підміна найменувань, наприклад, замість необробленої деревини декларуються готові вироби з неї; 4) недостовірне декларування кількісних та якісних характеристик деревини. Як варіант може використовуватися маскування у вагоні серед штабелів обробленої деревини колод з деревини, забороненої до експорту.

Варіантом протидії таким способом може бути відмова від використання паперових документів та переведення всіх операцій між декларантом та митницею в електронну форму, що реалізується за допомогою блокчейн-платформ. Використання таких технологій дозволяє бачити загальний відкритий реєстр усім сторонам, що беруть участь у господарській операції та виключає можливість спотворення даних про вантаж [10, с. 113]. Одним із кроків у цьому напрямку є створення Єдиної державної системи електронного обліку деревини, на базі якої запроваджено реєстри: 1) Сертифікат про походження деревини; 2) Перевірка легальності походження деревини за номером бирки, за номером автомобіля, за номером ТТН, за лісорубними квитками.

Висновки. На сьогодні контрабанда деревини становить як економічну й фінансову небезпеку (недоотримання державою надходжень до бюджету), так і призводить до значних екологічних проблем через незаконну вирубку лісу.

Дослідження елементів криміналістичної характеристики за ст. 201-1 КК України і, зокрема, предмету злочинного посягання контрабанди сприятиме усуненню прогалин у специфічній термінології, що використовується в диспозиції ст. 201-1 КК України, а також розробленню більш дієвих механізмів криміналістичної протидії зазначеним злочинним проявам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Віннічук Ю. Що відомо про контрабанду лісу з України під виглядом дров. *Цензор. НЕТ*. URL: <https://biz.censor.net/r3087455> <https://biz.censor.net/r3087455> (дата звернення: 20.02.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20220608#Text> (дата звернення: 20.02.2023).
3. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів: Закон України від 08.09.2005 р. № 2860-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2860-15#Text> (дата звернення: 20.02.2023).
4. Про Митний тариф України: Закон України від 19.10.2022 р. № 2697-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697%D0%B0-20#n1203>. (дата звернення: 20.02.2023).
5. Про затвердження Тимчасового порядку видачі сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів для здійснення експортних операцій: Постанова КМ України від 21.12.2005 р. № 1260 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1260-2005-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.02.2023).
6. Про затвердження форми Сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів для здійснення експортних операцій та Інструкції щодо заповнення форми Сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів для здійснення експортних операцій: наказ Державного комітету лісового господарства України від 07.09.2007 р. № 528. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-07#Text> (дата звернення: 20.02.2023).
7. Про внесення зміни у додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1424: Постанова КМ України від 25.11.2022 р. № 1339 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1339-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.02.2023).

8. Тестов П. Все про вирубку лісу. URL: <https://texty.org.ua/d/deforestation-longread/> (дата звернення: 20.02.2023).
9. Шевчук В.М. Криміналістика: традиції, новації, перспективи: добірка наук. пр. Харків: Право. 2020. 1280 с.
10. Тимошенко А.В. Характеристика сучасних контрабандних схем. *Вчені записки Університету «КРОК»*. № 2(62). 2021. С. 109–114 URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/410/439> (дата звернення: 20.02.2023).